

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบรมราชาโฆวาท ของพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงเตือนเรื่องพอยู่พอกินตั้งแต่ปี 2517 ว่า “...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้ำสมัย ว่าเมืองไทยเขย ว่าเมื่อไทยไม่มีสิ่งทันสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอยู่พอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พอยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอยู่พอกิน ไม่ใช่ว่าจะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่เรามีความพอยู่ พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพอยู่พอกินนี้ได้เราก็คงจะยิ่งยวดได้...” (4 ธันวาคม 2517) ซึ่งให้พระบรมราชาโฆวาทไว้กว่า 30 ปีที่แล้ว แต่ทิศทางการพัฒนาของพระองค์มีทรงเปลี่ยนแปลง ทรงเห็นว่าแนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียวอาจเกิดปัญหาได้ จึงทรงเน้นการมีพอยู่พอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน เมื่อมีพื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้วจึงสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2550: 5)

เนื่องจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้นได้ก่อให้เกิดผลลบติดตามมา เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้านทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในสังสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการรวมกลุ่มกันตามประเพณี เพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตกสลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกกลืนเลือนและเริ่มสูญหายไป ซึ่งวิกฤตเศรษฐกิจจากปัญหาฟองสบู่และปัญหาความอ่อนแอของชนบท รวมทั้งปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนแต่เป็นข้อพิสูจน์และยืนยันปรากฏการณ์นี้ได้เป็นอย่างดี (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2550: 2-3).

ทรงชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังทรงย้ำถึงแนวทางแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงชีวิตอย่างไม่เดือนร้อน มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียงประมาณตน ตามฐานะ ตามอัตภาพ ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเอง และสามารถพึ่งตนเองได้ (วิทยา อธิปอนันต์ และคนอื่นๆ. 2543: 2) ซึ่ง “เศรษฐกิจพอเพียง” นั้นตั้งอยู่บนฐานของวัฒนธรรมไทยเป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งบนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท คำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ที่สำคัญจะต้องมี “สติ ปัญญา รู้ และคุณธรรม” เป็นพื้นฐานในการ

ดำรงชีวิต ที่สำคัญจะต้องมี “สติ ปัญญา และความเพียร” ซึ่งจะนำไปสู่ “ความสุข” ในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2550: 4)

อีกทั้งในสมัยก่อน เกษตรกรจะทำการผลิตเพื่อการบริโภค โดยอาศัยธรรมชาติตามสภาพแวดล้อมมีการปลูกพืชหลากหลายชนิดดละกัน ทั้งพืชผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชสมุนไพร พืชใช้สอย ในลักษณะของสวนผสมพืชเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ทางนิเวศวิทยา ซึ่งกันและกัน มีความต้องการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม กับการเจริญเติบโตแตกต่างกันไป เกี่ยวกับแสงแดด อุณหภูมิความชื้น ดิน เป็นต้น เช่น พืชทรงพุ่มขนาดเล็ก ต้องการแสงน้อยอยู่ใต้พืชที่ทรงพุ่มใหญ่ การทำลายของโรคแมลงที่เกิดขึ้น ก็จะเป็นการควบคุมพืชบางชนิดให้มีปริมาณเหมาะสมในระบบนิเวศของพืช พืชที่ขึ้นปะปนหรือดละกันมีคุณสมบัติช่วยยับยั้งการระบาดของโรคแมลงพืชชนิดอื่นได้ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ต่อมามีการพัฒนาเป็นเกษตรเพื่อบริโภคและจำหน่ายจนถึงปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศ มุ่งเพิ่มรายได้จึงทำการเกษตรเพื่อจำหน่ายทำให้ต้องใช้ทรัพยากรจากภายนอกมากขึ้นต้นทุนการผลิตสูงขึ้น กอปรกับเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจจากภายนอกมากขึ้น ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น กอปรกับเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้ต้องหันกลับมาทำเกษตร เพื่อบริโภคและจำหน่ายในลักษณะทางเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้ง (วิทยา อธิปอนันต์ และคนอื่นๆ. 2543: 3)

เพื่อเป็นการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงหลายหน่วยงานได้มีกิจกรรมในการส่งเสริมที่หลากหลาย ซึ่งการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจในการสร้างต้นแบบในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสถานที่ฝึกทักษะความชำนาญด้านการเกษตรที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเรียนรู้ฝึกทักษะความชำนาญที่เหมาะสมกับศักยภาพของตนเอง ควบคู่ไปกับการทำความเข้าใจแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงโดยการพัฒนาและสาธิตฐานการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง สอดคล้องตามหลักการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อให้เกษตรกรได้มาเรียนรู้ร่วมกันและนำไปปฏิบัติ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงระดับอำเภอพุทธมณฑล บ้านผู้ใหญ่โตม จังหวัดนครปฐม ก็มีบทบาทหน้าที่ดังที่กล่าวมาเช่นกัน ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ตั้งอยู่ในบริบทพื้นที่เขตปริมณฑล ที่ยังคงดำรงชีวิตควบคู่ไปกับการทำการเกษตรอย่างเช่น การปลูกข้าว เป็นสำคัญ ซึ่งพื้นที่ได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตร ซึ่งผลิตผลทางการเกษตรที่อยู่ภายในศูนย์นั้นล้วนแต่ปลอดสารพิษทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชผักสวนครัวต่างๆ ในพื้นที่ที่จำกัด, การเลี้ยงปลา เลี้ยงกบในกระชัง, การสีข้าวด้วยโรงสีข้าวครัวเรือน, การเผาถ่านชีวภาพและน้ำส้มควันไม้, การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ซึ่งทำให้เกิดเป็นชุมชนต้นแบบการทำ

การเกษตรแบบพอเพียงในพื้นที่ตำบลคลองโยง จังหวัดนครปฐม แต่พบว่าศูนย์การเรียนรู้นี้ยังไม่มี การรวบรวมองค์ความรู้ที่อยู่ภายในศูนย์ฯ

แต่พบว่าการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้นี้ยังไม่มีการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ ดังเช่น ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านนาบัว ตั้งอยู่ ณ บ้านนาบัว หมู่ที่ 4 ตำบลนาบัว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนหมู่บ้าน และเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่พบว่าจุดอ่อนของศูนย์เรียนรู้ นี้ คือ 1) การจัดทำข้อมูลยังไม่เป็นระบบ 2) การแสดงข้อมูลภายในอาคารยังไม่เป็นระเบียบ 3) ภายในอาคารศูนย์ยังไม่มีการจัดมุม ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างชัดเจน (บ้านนาบัว, 2553: ออนไลน์) และเสาวรส ไพจิตร นลินรัตน์ รักกุศล และอนุชัย รามวงษ์กูร (2557: 1) ได้ศึกษาการจัดการความรู้ชุมชนเพื่อสืบสาน อาชีพท้องถิ่นกรณีศึกษา: กลุ่มอาชีพทำผ้าปาเต๊ะ บ้านคลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ก็พบว่า ปัญหาในการจัดการความรู้ กลุ่มอาชีพสตรีทำผ้าปาเต๊ะยังขาดฐานข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้และมีความจำกัดในด้านเวลาในการเพิ่มพูนความรู้ทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ ได้น้อยลง ซึ่งทางกลุ่มยังไม่มีจัดการเก็บความรู้ในรูปแบบของเอกสาร ส่วนใหญ่จะทำการถ่ายทอดความรู้ ภายในกลุ่ม ส่วนความรู้ภายนอก กลุ่มอาชีพสตรีทำผ้าปาเต๊ะเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนและคน ภายนอกชุมชนที่สนใจเกี่ยวกับเรียนรู้กระบวนการทำผ้าปาเต๊ะ แนวทางในการจัดการความรู้ชุมชน คือ การจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ให้กับสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งพบว่าศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ มีปัญหาเรื่อง การจัดการความรู้ภายในศูนย์ ทั้งที่การจัดการความรู้มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่และส่งเสริมความรู้ ภายในศูนย์ ดังเช่น เอกชัย พุ่มดวง (2556: บทคัดย่อ) ที่ได้มีการศึกษากลยุทธ์การจัดการความรู้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน ตำบลโคกโคเตมา อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ในการพัฒนากลยุทธ์ในการจัดการความรู้ของกลุ่มอาชีพตำบลโคกโคเตมาได้ใช้กระบวนการกลุ่มในการ ค้นหาปัญหาของกลุ่มอาชีพและการหาแนวทางแก้ปัญหา โดยได้ดำเนินการ คือ มีการใช้กระบวนการคิด ร่วมกันของชุมชน คนในชุมชนได้ร่วมกันค้นหาสาเหตุเรียนรู้ปัญหาร่วมกัน วิธีการและแนวทางแก้ไข โดยเฉพาะวิธีการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้มีการใช้ “เวทีประชาคม” เป็นหัวใจ สำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา/แนวทางการแก้ไขปัญหา และเรื่องอื่นๆ ของชุมชน โดยมีกลไกสำคัญคือ การที่มีผู้นำชุมชน และผู้นำกลุ่มอาชีพที่มีความเข้มแข็งทำ ให้ได้กลยุทธ์ในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ชุมชนจึงควรนำแนวคิดการจัดการความรู้มาปรับใช้ด้วยการให้คนใน ชุมชนสร้างและประยุกต์ใช้ความรู้ การสืบค้นและจัดเก็บความรู้ประสบการณ์ของบุคคลที่นำมาสร้างเป็น ความรู้หรือนวัตกรรมที่สามารถนำไปเผยแพร่จะเป็นการต่อยอดความรู้ อันจะนำไปสู่การเป็นชุมชนแห่ง การเรียนรู้ (Learning Community) เพื่อพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการดำเนินงานในการจัดการความรู้ และรวบรวมองค์ความรู้ที่สำคัญภายในศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงระดับอำเภอพุทธมณฑล บ้านผู้ใหญ่โตม จังหวัดนครปฐม เพื่อให้ทราบปัญหาและจัดเก็บองค์ความรู้ภายในศูนย์ฯ ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในการส่งเสริมความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงให้ดียิ่งขึ้น สำหรับผู้ที่สนใจสามารถนำข้อมูลไปปฏิบัติตามได้ โดยง่าย อีกทั้งข้อมูลดังกล่าวสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดในการสร้างระบบการจัดเก็บ คั่นคืน และเผยแพร่ในหลากหลายช่องทางให้ที่ผู้สนใจสามารถเข้าถึงได้สะดวกมากยิ่งขึ้นต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการความรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ระดับอำเภอพุทธมณฑล บ้านผู้ใหญ่โตม จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้หลักเศรษฐกิจพอเพียงศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ระดับอำเภอพุทธมณฑล บ้านผู้ใหญ่โตม จังหวัดนครปฐม

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงระดับอำเภอพุทธมณฑล บ้านผู้ใหญ่โตม ตั้งอยู่ ณ หมู่บ้านคลองโยง ตำบล คลองโยง อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตเนื้อหาการวิจัยศึกษา สภาพและปัญหาการจัดการความรู้หลักเศรษฐกิจพอเพียงศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ระดับอำเภอพุทธมณฑล บ้านผู้ใหญ่โตม จังหวัดนครปฐม ดังต่อไปนี้

2.1 การจัดการความรู้ ผู้วิจัยศึกษาปัจจัยองค์ประกอบการจัดการความรู้ที่ประกอบด้วย คน (People) ด้านกระบวนการ (Process) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology)

2.2 หลักเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับเกษตรกร หรือเกษตรกรทฤษฎีใหม่ ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ ขั้นที่หนึ่ง: ฐานการผลิตความพอเพียง ขั้นตอนที่สอง: รวมพลังเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และขั้นที่สาม: ร่วมค้าขายสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน

3. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย สมาชิกของศูนย์การเรียนรู้ จำนวน 13 คน

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย มีดังต่อไปนี้

การจัดการความรู้ หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ระดับอำเภอพุทธมณฑล บ้านผู้ใหญ่โตม จังหวัดนครปฐม

รวบรวมองค์ความรู้ หมายถึง การเก็บความรู้ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ระดับอำเภอพุทธมณฑล บ้านผู้ใหญ่โตม จังหวัดนครปฐมไม่ให้สูญหายไป

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ มีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทย เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติ นำสู่ความสมดุล อันส่งผลให้มีความสุขอย่างยั่งยืน

เกษตรทฤษฎีใหม่ หมายถึง แนวคิดในการทำการเกษตรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงระดับอำเภอพุทธมณฑล บ้านผู้ใหญ่โตม จังหวัดนครปฐม

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับในการวิจัยครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

1. ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงระดับอำเภอพุทธมณฑล บ้านผู้ใหญ่โตม จังหวัดนครปฐม มีข้อมูลในการดำเนินการและองค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นระบบมากขึ้น และสามารถนำองค์ความรู้ที่มีถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจต่อไป และง่ายต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อไป

2. เพื่อเป็นรวบรวมองค์ความรู้ทางด้านเศรษฐกิจพอเพียงไม่ให้สูญหาย และส่งเสริมการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้กับชุมชนให้นำไปปฏิบัติเพิ่มขึ้น

3. ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมและเรียนรู้ภายในศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงฯ สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น